భారతదేశ చరిత్ర

మధ్యయుగ భారతదేశ చరిత్ర - రాజపుత్రయుగం

భారతదేశ చరిత్రలో క్రీ.శ. 8 – 18 శతాబ్దాల మధ్య కాలాన్ని మధ్యయుగంగా పేర్కొంటారు. ఈ యుగ ప్రధాన లక్షణం భూస్వామ్య వ్యవస్థ / ఫ్యూడలిజం. క్రీ.శ. 712లో అరబ్బుల సింధు దండయాత్రను మధ్యయుగ ప్రారంభంగా భావిస్తారు. హర్షుడి మరణం తర్వాత ఉత్తర భారతదేశాన్ని పరిపాలించిన వారిని రాజపుత్రులు అంటారు.

- ప్రతీహారులు, పరమారులు, కదంబులు, ఛందేలులు, పాల, సేన వంశీయులు, చౌహానులు / చహమానులు, గహద్వాలులు, సోలంకీలు, కర్కోట, ఉత్పల, లోహార వంశాలు రాజపుత్ర రాజ్యాల్లో ప్రధానమైనవి.
- రాజపుత్రులు శాసనాల్లో తమను తాము సూర్యవంశ, చంద్రవంశ క్షత్రియులుగా పేర్కొన్నారు.
- పృథ్వీరాజ్ రాసో గ్రంథంలో చాంద్‌బర్దై రాజపుత్రులను అగ్నికుల క్షత్రియులుగా పేర్కొన్నాడు.
- కల్నల్ టాడ్ తన "రాజస్థాన్ కథావళి" గ్రంథంలో రాజపుత్రులను విదేశీ జాతుల సంతతిగా ప్రస్తావించాడు.
- రాజపుత్ర రాజులు దేశ భక్తికి, హిందూ మతం పట్ల అభిమానానికి, ధైర్యసాహసాలకు పేరొందారు. కానీ వారిలో అనైక్యత ముస్లింలు భారతదేశంపై అధికారం పొందడానికి కారణమైంది.
- రాజపుత్ర వంశాల్లో తొలి, ప్రధాన వంశం ప్రతీహారులు. వీరు నేటి ఉత్తర్ ప్రదేశ్, కనోజ్ ప్రాంతాలను పాలించారు.
- ప్రతీహారులు అంటే ద్వార పాలకులు అని అర్థం.
- రాజౌర్ / రాజోర్ శాసనం ప్రకారం ప్రతీహార వంశ మూలపురుషుడు హరిశ్చంద్రుడు. ఇతడు బ్రాహ్మణుడు.
- ప్రతీహారుల్లో మొదటి గొప్ప రాజు మొదటి నాగభట్టు. ఇతడి విజయాలను గ్వాలియర్ శాసనం వివరిస్తోంది.
- మొదటి నాగభట్టు నాటి కనోజ్ పాలకుడు చక్రాయుధుడ్ని ఓడించాడు.
- వంగ (బెంగాల్), అనార్త (గుజరాత్) ప్రాంతాలను ఆక్రమించాడు.
- కనోజ్‌పై ఆధిపత్యం కోసం పాల, ప్రతీహార, రాష్ట్రకూట రాజులు త్రైపాక్షిక పోరాటం చేశారు.
- ఉద్యోధనుడు రచించిన కువలయమాల గ్రంథంలో ప్రతీహార మొదటి వత్సరాజును రణహస్తిన్ వత్సరాజుగా పేర్కొన్నాడు.
- మొదటి వత్సరాజు రాష్ట్రకూట ధ్రువుడి చేతిలో ఓడిపోయి, మాళ్వాను కోల్పోయాడు.
- ప్రతీహారుల్లో గొప్పరాజు మొదటి భోజుడు/ మిహిరభోజుడు.
- మిహిరభోజుడి కాలంలో అరబ్ యాత్రికుడు సులేమాన్ ప్రతీహార రాజ్యాన్ని సందర్శించాడు.
- మిహిరభోజుడు చౌహాన్ వంశ రాకుమార్తె కళావతిని వివాహం చేసుకున్నాడు.
- మహేంద్రపాలుడనే ప్రతిహార రాజు ఆస్థానంలో రాజశేఖరుడనే కవి ఉండేవాడు.
- రాజశేఖరుడు కర్పూర మంజరి, కావ్యమీమాంస లాంటి గ్రంథాలు రచించాడు.
- మహీపాలుడనే ప్రతీహార రాజు కాలంలో అల్ మసూది అనే అరబ్బు యాత్రికుడు వచ్చాడు.
- చివరి ప్రతీహార వంశ పాలకుడు యశపాలుడు.
- ప్రతీహారుల రాజలాంఛనం గంగా యమున తోరణం.
- గహద్వాలులు ప్రతీహారులకు సామంతులుగా ఉండేవారు.

గహద్వాలులు

- గహద్వాల రాజ్య స్థాపకుడు చంద్రదేవుడు.
- గోవింద చంద్రుడనే గహద్వాల రాజు ఆస్థానంలో లక్ష్మీధరుడనే కవి ఉండేవాడు. ఇతడు కృత్యకల్పతరు అనే న్యాయశాస్త్ర గ్రంథాన్ని రచించాడు.

- ✶ గోవింద చంద్రుడి బిరుదు “వివిధ విద్య వికాస వాచస్పతి”.
- ✶ గోవింద చంద్రుడి ఆస్థానంలోని మరొక కవి దామోదర శర్మ. ఈయన “యుక్తివ్యక్తి ప్రకరణం” అనే గ్రంథాన్ని (సంస్కృత వ్యాకరణ గ్రంథం) రాశాడు.
- ✶ గోవింద చంద్రుడి భార్య కుమారదేవి సారనాథ్‌లో బౌద్ధ విహారాన్ని నిర్మించింది.
- ✶ బంగారు నాణేలను ముద్రించిన ఏకైక గహద్వాల పాలకుడు గోవింద చంద్రుడు.
- ✶ జయచంద్రుడు అనే గహద్వాల రాజు ఘోరీ మహ్మద్‌ను భారతదేశ దండయాత్రలకు ఆహ్వానించాడని చరిత్రకారులు పేర్కొన్నారు.
- ✶ జయచంద్రుడి కుమార్తె రాణి సంయుక్తను చౌహాన్ రాజైన మూడో పృథ్వీరాజ్ తీసుకెళ్లి, ప్రేమ వివాహం చేసుకున్నాడు.
- ✶ జయచంద్రుడు 1194 నాటి చంద్‌వార్ యుద్ధంలో ఘోరీ చేతిలో ఓడి, రాజ్యాన్ని కోల్పోయాడు.
- ✶ జయచంద్రుడి ఆస్థానంలోని శ్రీహర్షుడు నైషధచరిత్ర, ఖండనఖండఖాద్య అనే గ్రంథాలను రచించాడు.
- ✶ చివరి గహద్వాల పాలకుడు హరిశ్చంద్రుడు.
- ✶ నాటి ఢిల్లీ, అజ్మీర్ ప్రాంతాలను పాలించిన రాజపుత్ర వంశం చౌహాన్/ చహమాను వంశం.
- ✶ చౌహానులు కూడా ప్రతీహారులకు సామంతులుగా ఉండేవారు.

చౌహానులు

- ✶ చౌహాన్ వంశ స్థాపకుడు వాసుదేవుడు/ సింహరాజు
- ✶ వాక్పతిరాజు అనే చౌహాన్ పాలకుడు పుష్కర్ వద్ద ఒక శివాలయాన్ని నిర్మించాడు.
- ✶ విశాలదేవుడు అనే చౌహాన్ రాజు “హరకేళి” అనే నాటకాన్ని రచించాడు.
- ✶ హరకేళి నాటకంలోని కొన్ని అంశాలను అర్విదిన్‌కా జోంప్రా మసీదుపై చిత్రించారు.
- ✶ విశాలదేవుడి ఆస్థానంలోని సోమదేవుడు అనే కవి లలిత విగ్రహరాజు నాటకాన్ని రచించాడు.
- ✶ 4వ విగ్రహరాజు/ విశాలదేవుడు అజ్మీర్‌లో సంస్కృత విద్యాసంస్థను నెలకొల్పాడు.
- ✶ చౌహాన్ వంశంలో గొప్పవాడు మూడో పృథ్వీరాజ్. ముస్లిం రచయితలు ఇతడిని రాయపితారా అనే పేరుతో ప్రస్తావించారు.
- ✶ మూడో పృథ్వీరాజ్ చౌహాన్ ఆస్థానకవి చాంద్‌బార్డై హిందీ భాషలో పృథ్వీరాజ్ రాసో అనే గ్రంథాన్ని రాశాడు.
- ✶ పృథ్వీరాజ్ చౌహాన్, ఘోరీ మహ్మద్‌ల మధ్య 1191, 1192ల్లో రెండు తరైన్ యుద్ధాలు జరిగాయి. మొదటి తరైన్ యుద్ధం (1191)లో ఓడిపోయిన ఘోరీ రెండో తరైన్ యుద్ధం (1192)లో పృథ్వీరాజ్‌ను వధించి ఢిల్లీ, అజ్మీర్‌లను ఆక్రమించాడు.

పాలవంశీయులు

- ✶ మధ్యయుగంలో తూర్పు బెంగాల్ ప్రాంతాన్ని వంగ దేశమని, పశ్చిమ బెంగాల్ ప్రాంతాన్ని గౌడ దేశమని పిలిచేవారు.
- ✶ బెంగాల్‌ను పాలించిన పాలవంశ స్థాపకుడు గోపాలుడు. ఇతడు ప్రజల చేత ఎన్నుకోబడిన పాలకుడిగా పేరొందాడు.
- ✶ ఉద్దండపురం బౌద్ధ ఆరామాన్ని గోపాలుడు నిర్మించాడని తారానాథుడు పేర్కొన్నాడు.
- ✶ పాలవంశీయుల్లో గొప్పవాడు ధర్మపాలుడు. ఇతడే విక్రమశిల విశ్వవిద్యాలయాన్ని నిర్మించాడు (బీహార్)
- ✶ దేవపాలుడనే పాలరాజు గురించి బాదల్ స్తంభ శాసనం, నలంద రాగి రేకుల శాసనం వివరిస్తున్నాయి.
- ✶ నారాయణ పాలుడు అనే పాలరాజు 1000 శివాలయాలు నిర్మించాడని భాగల్పూర్ శాసనం పేర్కొంటోంది.
- ✶ మహీపాల్ అనే పాలరాజు మొదటి రాజేంద్ర చోళుని చేతిలో ఓడిపోయాడు.
- ✶ పాలవంశీయులు ముద్గరి (మాంఘీర్)ని రాజధానిగా చేసుకుని పాలించారు.
- ✶ మహీపాలుడి ఆస్థానంలో ధీమన్, విటపాల అనే చిత్రకారులున్నట్లు వి.ఎ. స్మిత్ పేర్కొన్నాడు. పాలవంశీయుల రాజలాంఛనం “శ్వేతచ్ఛత్రములు”

* అతిశ అనే బౌద్ధ సన్యాసి నాయకత్వంలో ఒక బృందాన్ని టిబెట్‌కు పంపాడు.
* పాలవంశం అనంతరం బెంగాల్‌ను సేన వంశీయులు పరిపాలించారు.
* సేన వంశం స్థాపకుడు సామంత సేనుడు.
* విజయసేనుడి ఆస్థానంలో ఉన్న ధోయి అనే కవి పవనదూతం గ్రంథాన్ని రచించాడు.
* బల్లాల సేనుడు అనే సేనవంశపు రాజు ధనసాగర, అద్భుత సాగర అనే గ్రంథాలను రాశాడు.
* లక్ష్మణసేనుడి ఆస్థానంలో పంచరత్నాలు అనే కవులు ఆదరణ పొందారు.
* పంచరత్నాల్లో ఒకరైన జయదేవుడు "గీతాగోవిందం" అనే గ్రంథాన్ని రచించాడు.
* మధ్యప్రదేశ్‌లోని బుందేల్‌ఖండ్ ప్రాంతాన్ని పాలించినవారు చందేలులు.
* చందేల వంశ మూలపురుషుడు జయశక్తి / బెజ్జక
* స్వతంత్ర చందేల రాజ్యస్థాపకుడు యశోవర్మ.
* చందేల రాజు ధంగ కందరీయ మహదేవ దేవాలయాన్ని, ఖజురహో (మధ్యప్రదేశ్) దేవాలయాలను నిర్మించాడు.
* ఖజురహో దేవాలయాలపై వాత్స్యాయన కామసూత్రాల్లోని భంగిమలను శిల్పాలుగా చెక్కారు.
* విద్యాధరుడు అనే చందేల రాజు గజనీని ఓడించి, సంధికి ఒప్పించాడు.

పరమారులు

* మధ్యప్రదేశ్‌లోని మాళ్వా ప్రాంతాన్ని పాలించినవారు పరమారులు.
* పరమార రాజ్యస్థాపకుడు వాక్పతి ముంజ (ముంజరాజు)
* ముంజసాగరం అనే చెరువును తవ్వించింది – వాక్పతి ముంజరాజు
* వాక్పతి ముంజరాజు ఆస్థానంలో ఉన్న కవి ధనుంజయుడు దశరూప గ్రంథాన్ని రచించాడు.
* ధనిక హలాయుధ, పద్మగుప్త అనే కవులు కూడా ముంజరాజు ఆస్థానంలో ఉండేవారు.
* పరమార రాజుల్లో గొప్పవాడు భోజుడు (కవిరాజు)
* పరమార భోజుడు (వైద్యశాస్త్రం) ఆయుర్వేద సర్వస్వం, సమరాంగణ సూత్రధార (వాస్తు శాస్త్రం) అనే గ్రంథాలు రచించాడు.
* భోజపురి నగరాన్ని, భోజశాల అనే సంస్కృత్ కళాశాలను స్థాపించాడు.
* పరమార భోజుడి ఆస్థానంలో ఉన్న కవులు – ధనపాల – శోభన, శాంతిసేవ.
* శ్రీకృష్ణదేవరాయలను 'ఆంధ్ర భోజుడు' అని పరమార భోజుడితో పోల్చి కీర్తించారు.
* ఒరిస్సాలోని భువనేశ్వర్ ప్రాంతాన్ని కేసరి వంశం, 'కళింగ' ప్రాంతాన్ని తూర్పు గాంగులు పరిపాలించారు.
* భువనేశ్వర్‌లోని లింగరాజు దేవాలయాన్ని కేసరి వంశం వారు నిర్మించారు.
* పూరీ జగన్నాథ స్వామి ఆలయాన్ని అనంతవర్మ చోడగాంగ రాజు నిర్మించాడు.
* కోణార్క్ సూర్య దేవాలయాన్ని నిర్మించింది – గాంగ రాజు మొదటి నరసింహుడు
* బృహత్ కథాకోశం, నృపావళి గ్రంథాలు రచించింది – క్షేమేంద్రుడు.
* సిద్ధాంత శిరోమణి గ్రంథాన్ని రాసింది – భాస్కరాచార్యుడు.
* ఉత్తర రామచరితం, మాలతీమాధవం, మహావీర చరిత్రం గ్రంథాల రచయిత – భవభూతి
* చికిత్సాసార సంగ్రహం గ్రంథ రచయిత – చక్రపాణి దత్తుడు

సోలంకీలు

- సోలంకీలు అనే రాజపుత్ర రాజులు గుజరాత్‌ను పాలించారు. వీరినే లాటచాళుక్యులు అని కూడా అంటారు.
- సోలంకీ వంశ స్థాపకుడు, మొదటి రాజు – మూలరాజు.
- మొదటి సోలంకీ భీముడి కాలంలో గజనీ మహ్మద్ కథియవాడ్‌లోని సోమనాథ దేవాలయాన్ని ధ్వంసం చేశాడు.
- మౌంట్ ఆబూ పర్వత శిఖరంపై దిల్వారా జైన దేవాలయాలను నిర్మించిన మొదటి సోలంకీ రాజు భీముడు.
- కర్ణుడు అనే సోలంకీ రాజు అహ్మదాబాద్ నగరాన్ని నిర్మించాడు.
- జయసింహసిద్ధ రాజు (జయసింహుడు) తన ఆస్థానంలో జైన పండితుడైన హేమచంద్రుడికి ఆశ్రయం కల్పించాడు.
- హేమచంద్రుడి ప్రభావంతో జైనమతాన్ని స్వీకరించిన సోలంకీ రాజు కుమారపాలుడు.
- కుమారపాలుని కుమారుడైన అజయపాలుడు జైన దేవాలయాలను కూల్చడం, జైన పండితులను నిర్బంధించడం లాంటి పనులు చేశాడు.
- ఘోరీ దండయాత్రల సమయంలో రెండో మూలరాజు తల్లి నాయకీదేవి మౌంట్ ఆబూ వద్ద తురుష్కులను ఓడించింది.
- రెండో సోలంకీ భీముడు సోమనాథ దేవాలయానికి మరమ్మతులు చేయించాడు.
- సోలంకీల అనంతరం గుజరాత్ ప్రాంతాన్ని వాఘేలులు పాలించారు. వీరు బరోడా వద్ద సూర్యదేవాలయాన్ని నిర్మించారు.
- సిద్ధపూర్‌లో మహాకాళి ఆలయాన్ని నిర్మించింది జయసింహసిద్ధ రాజు.
- మధ్యప్రదేశ్‌లోని త్రిపురిని రాజధానిగా చేసుకుని పాలించిన వంశం కాలచూరులు.
- కాలచూరి రాజ్య స్థాపకుడు కొక్కళుడు.
- కాలచూరుల్లో గొప్పవాడు – గాంగయ దేవుడు. ఇతడికి త్రిలింగాధిపతి, విక్రమాదిత్య అనే బిరుదులున్నాయి.
- శతాధిక యుద్ధ వీరుడుగా పేరొందిన కాలచూరి రాజు – కర్ణదేవుడు.
- కశ్మీర్‌ను పాలించిన కర్కోట వంశ మూలపురుషుడు దుర్లభవర్ధనుడు.
- కర్కోట వంశంలో గొప్పవాడు లలితాదిత్య ముక్తాపీడుడు (మార్తాండ దేవాలయ నిర్మాత)
- కశ్మీర్‌ను పాలించిన ఉత్పలవంశ మూలపురుషుడు అవంతివర్మ/ అనంతవర్మన్
- అనంతవర్మన్ ఆస్థానంలో రత్నాకరుడు, ఆనందవర్ధనుడు అనే కవులుండేవారు.
- చివరి ఉత్పలవంశ రాజు – చక్రవర్మన్
- క్షేమగుప్తుడి భార్య దిద్ద 50 సంవత్సరాల పాటు కశ్మీర్‌ను పాలించింది.
- కశ్మీర్‌ను పాలించిన లోహార వంశ మూలపురుషుడు సంగ్రామ రాజు.
- లోహార వంశ పాలకుడైన శ్రీహర్షుడి ఆస్థానంలో కల్హణుడు ఉండేవాడు.
- క్రీ.శ. 12వ శతాబ్దంలో కల్హణుడు సంస్కృత భాషలో రాజతరంగిణి గ్రంథాన్ని రచించాడు. భారతదేశంలో తొలి చారిత్రక గ్రంథం రాజతరంగిణి.
- రాజపుత్రుల కాలంలో అధికార భాష సంస్కృతం.
- ఆడపిల్ల పుట్టగానే చంపే ఆచారం రాజపుత్రులతోనే ప్రారంభమైంది.
- అంతఃపుర స్త్రీలు శత్రువుల చేతికి చిక్కకుండా, అగ్నిలోకి దూకి ఆత్మహత్య చేసుకునే జౌహార్ ఆచారం రాజపుత్ర యుగంలో ప్రారంభమైంది.

రచయిత: బొత్స నాగరాజు